

Beszámolók, szemlék, közlemények

KÖNYVISMERTETÉS

Számítógépi programok találmányi oltalma a Szovjetunióban

MAMIOFA, I.: Ochrana izobretenij i tehnicesszkij progressz /Találmányok oltalma és műszaki haladás/ Moszkva. Juridiceszkaja literatúra, 199 p.

A könyv tudományos fokozat elnyerése érdekében két évvel korábban írott hasonló tárgyú értekezés korszerűsített változata. Az értekezésért a szerző a tudományok doktora fokozatot kapta.

A műszaki fejlődés és a találmányok közötti összefüggések, kölcsönhatások feldolgozása során tárgyalja az automatizálással, a komplex gépesítéssel, az információs technikával, a tudományos kutató- és tervezőtechnikával, a vegyiparral, utóbbiból különösen a mikrobiológiai találmányokkal kapcsolatos kérdéseket.

A jelen ismertetés csupán a könyv negyedik fejezetéről ad szemelvényes tájékoztatást. Ez utóbbi az adatfeldolgozó és a logikai áramköri technika tárgykörébe tartozó találmányok oltalmának kérdéseit tárgyalja. Abból számunkra különösen figyelemre méltóak a Szovjetunióban e téren kialakult nézetek, gyakorlati tapasztalatok.

Az adatok tárolását és feldolgozását szolgáló matematikai megoldásokra, a számítógép-programok vonatkozásában, korábban az 1967. február 3-i utasítás 2.06 pontja volt irányadó. Eszerint sem szabadalom, sem szerzői tanúsítvány nem volt adható a megoldásra, ha ennek tárgya olyan skálák, grafikonok, logikai sémák, szabályok kidolgozása, amelyek matematikai összefüggéseken alapulnak, továbbá amelyek matematikai számítások, szerkesztések és transzformációk, valamint programozási eljárások.

E kizáró rendelkezés alapján a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Találmányi és Felfedezési Bizottság a számítógép-programokra, ill. az ezekre vonatkozó algoritmusokra előterjesztett találmányi bejelentéseket általában elutasította, ha tárgyük csak a software volt. A gépi berendezéssel /hardware/ együtt találmányi oltalomra bejelentett software, ill. annak megfelelő része /program, algoritmus/ vonatkozásában más országokhoz hasonlóan a szovjet gyakorlat is kedvező. Előfordultak azonban olyan esetek is, amikor pusztán az információ matematikai vagy logikai átalakítására is elismerték a találmányi oltalmat. Erre a szerző több példát hoz fel s ezek kapcsán megállapítja, hogy a korábbi gyakorlat nem volt egészen következetes.

A szovjet irodalomban e kérdés kapcsán kibontakozott vitában két ellenkezője van az adatfeldolgozásra szolgáló számítógépalgoritmusok, programok találmányi oltalmának. JERMAKOV szerint az algoritmus csupán minőségileg meg nem határozható mennyiségi kategória. E minőségi meghatározhatatlansága következtében a találmányi oltalom előfeltételét képező lényeges újdonság eleme elvileg is kizárt. DOZORCEV más okból ellenzi a számítógép-programok találmányi oltalmát. Azt mondja, hogy a találmányok felhasználását könnyű ellenőrizni, más azonban a helyzet az információ tárolását és feldolgozását célzó matematikai programokkal, algoritmusokkal; ezek felhasználása ellenőrizhetetlen.

A szerző ezekkel az érvekkel szemben azt hozza fel, hogy JERMAKOV fejtegetései nem gyakorlatiak, a találmányi oltalom feltételei objektívek, ha azok fennállnak, úgy az oltalom elől nem lehet elzárkózni. DOZORCEV fejtegetéseivel szemben pedig azt mondja, hogy a találmányi oltalomnak számos olyan hagyományos tárgya van /eljárások, titkos találmányok/, ahol a felhasználás ellenőrzése szinte ugyanolyan problematikus, mint a számítógép-programok esetén, így ez a kifogás sem döntő.

Végül azzal érvel, hogy a találmányokról, felfedezésekről, újításokról szóló 1973. évi minisztertanácsi rendelet nem tartalmaz az említett 1967. évi utasításhoz hasonló tiltó rendelkezést, amely kifejezetten kizárná a számítógép-programokat a szabadalmi oltalomból /mint a francia és a lengyel szabadalmi törvény*/. Ebből a szerző arra következtet, hogy a jogszabályalkotó, ellentétben korábbi magatartásával, az adatfeldolgozásra vonatkozó számítógép-programokat nem kívánta a találmányi oltalomból kizárni, s a joggyakorlatnak kívánt szabad kezet adni.

Ezen elvi szempontok tisztázását követően azt a kérdést vizsgálja, hogy az információ-tárolás, információfeldolgozás célját szolgáló folyamatot meghatározó algoritmus elvileg mikor rendelkezik azokkal a tulajdonságokkal, amelyek a szabadalmi oltalmat lehetővé teszik. E kérdésben három esetet különböztetünk meg.

A műszaki probléma matematikai modellje ismert, de nem ismert a matematikai feladat megoldására alkalmas, számítógépen alkalmazható algoritmus. Ha az ilyen algoritmus kidolgozása az adott konkrét mű-

* A könyv ismertetőjének megjegyzése.

szaki feladattal együtt olyan matematikai rendszert képez, amelynek alapján a számítógépbe betáplálható program készíthető, úgy ez olyan "műszaki" megoldást jelent, amely találmányi oltalom tárgya lehet.

Ha nemcsak a konkrét műszaki feladat matematikai modellje ismert, hanem a matematikai feladat megoldását szolgáló algoritmus is, az új programra szerzői tanusítvány adható, amennyiben az új program alkalmazása "műszaki" jellegű hasznos eredményt ad /pl. rövidíti a gépi idő felhasználását, vagy a feladat megoldásához szükséges memóriák számát csökkenti/.

Korábban nem létezett matematikai modell kidolgozása ugyancsak lehet feltalálói tevékenység eredménye, ha lehetővé tesz pl. egy bonyolult integrálás gépre vitelét, amelyet korábban számítógépen nem lehetett megoldani. Ez a megoldás akkor "műszaki", ha a feladat matematikai képlete ugyan matematikai modell elemeként ismert már, de a megoldás explicit kifejezését a modell nem tartalmazza. Ilyen algoritmusok realizálódnak pl. szabványosított számítógépi programokban.

A továbbiakban figyelemre méltó fejtegetéseket olvashatunk, ahol a szerző azt kutatja, hogy két algoritmus összehasonlítása esetén a találmánytól megkivánt "újdomság" kritériumának meghatározása milyen szempontok szerint történhet.

Az egyezés vizsgálható:

bármilyen blokk funkciója szerint;

bármilyen blokk belső felépítése szerint;

bármilyen kapcsolat szerint meghatározott blokkok között.

Nem lehet egyezésről szó, ha a két megoldás eltérő feladatok megoldására szolgál, még ha a két feladat egy osztályba tartozik is. A kitűzött feladatok azonosságának vagy különbözőségének eldöntése során nem csupán a célkitűzések egybeesését kell figyelembe venni, hanem a kerületi feltételek közötti különbözőségeket is.

Ha az algoritmust, amely bizonyos meghatározott osztályba tartozó feladatok megoldására ismert, más osztályba tartozó feladatok megoldására javasolják, akkor elvileg két helyzet lehetséges: a feladat új módon való szövegezésének eredményeképpen az új integráció a másik osztályba tartozó feladatot, ill. algoritmust eredményez, ez esetben elvileg alkalmazási találmányról lehet szó; vagy a kisegítő algoritmus segítségével az egyik feladat feltételei más feladat feltételeivé alakulnak át, mint amelyre az algoritmus vonatkozott. Ez esetben a kombinációs találmányra vonatkozó általános szabályok irányadók.

Az ismert algoritmus egyik blokkjának továbbfejlesztése, feltéve, hogy az a belső szerkezet megváltoztatásával, ill. más blokkokhoz való viszony módosításával jár, elvileg ugyancsak találmányként értékelhető.

Figyelemre méltóak az algoritmus gyakorlatba vételének fogalmát tárgyaló fejtegetések is. Ezek szerint az algoritmus gyakorlatba vé-

tele - ami a feltaláló díjazásának nyilvánvaló feltétele - kétféle módon történhet.

Az alkalmazások módja szerint jogi szempontból a szerző az algoritmusok két típusát definiálja: számítógépes algoritmusnak nevezi azt, amelyet - gépi nyelvre átültetve - számítógépen futtatnak; irányítástechnikai algoritmusnak /tk. "rendszer-algoritmus"-nak/ nevezi azt, amely rendszerterv kialakításában nyer alkalmazást.

A továbbiakban a szerző részletesen tárgyalja az információ tárolását és feldolgozását szolgáló számítógépi programok jogi védelmének kérdését a kapitalista országokban. A számítógépgyártás fejlettségére tekintettel - érthető módon - e kérdésnek mind irodalma, mind joggyakorlata az USA-ban a legfejlettebb, ahol is a legutóbbi fejleményt az 1972-ben a Gottshalk c/a Benson ügyben hozott, nálunk is ismert, legfelsőbb bírósági ítélet jelentette. Ezt a szerző természetesen ugyancsak megemlíti.

A könyvnek itt ismertetett fejezete a feldolgozott anyag gazdagságára, kritikai hangvételére, tárgyilagos állásfoglalásaira tekintettel értékes hozzájárulás a szocialista országok informatikai adatfeldolgozási eredményei jogi oltalmát vizsgáló szakirodalomhoz. A magunk részéről csupán annyit fűzünk hozzá - amiről a szerző nyilván nem tudhatott - hogy számítógép-programra szerzői jogi védelmet a világon elsőnek a Budapesti Fővárosi Bíróság biztosított, 1973. évben hozott - nem jogerős - ítéletével.

Vida Sándor

FOLYÓIRAT ISMERTETÉS

Húsz éves múlt a Könyvtári Figyelő

Az 1975. évben 21. évfolyamához érkezett a Könyvtári Figyelő. A húsz esztendő, ami mögöttünk van, nem csekélység egy lap életében, különösen akkor, ha az évek során oly sokszor változott a folyóirat formátuma, szerkezete, közleményeinek összetétele - s mégis töretlenül tűnik célkitűzése, jellege. Az eltelt húsz év mindenképpen számvetést érdemel, egyrészt a tapasztalatok leszűrését, az elért eredmények összegezését, s egyben a további tennivalók megjelölését. Ez a számvetés nem marad el. A KMK tervbe vette a Könyvtári Figyelő húsz éves repertóriumának kiadását, melyet minden bizonnyal követni fog a folyóirat történetének mélyreható elemzése is. Bizunk benne, hogy a repertórium hű tükrét fogja adni lapunk pályájának, megkönnyítve a lap történetének feltárását, de addig is érdemes néhány szót ejteni az - egyébként igen változatos és gazdag tapasztalatokat eredményező - előzményekről, s valamennyit a jelen problémáiról, a jövő tennivalóiról.